

DENIS DIDEROT

JEPTIŠKA

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

[...] Nevím, co se dělo v duších přítomných, ale viděli mladou umírající oběť, kterou nesli k oltáři, a ze všech stran se ozývaly vzdechy a vzlyky, z nichž rozhodně žádné nevyšly z úst mého otce a mé matky. Všichni stáli; mladí lidé vystoupili na židle a drželi se mřížoví; rozhostilo se hluboké ticho, když se mne ten, kdo měl přijmout můj slib, zeptal:

„Marie Zuzano Simoninová, slibujete, že budete mluvit pravdu?“

„Slibuji.“

„Jste tu ze své vlastní svobodné vůle?“

Odpověděla jsem „ne“, ale řeholnice, které mě provázely, řekly za mne „ano“.

„Marie Zuzano Simoninová, slibujete Bohu čistotu, chudobu a poslušnost?“

„Ne, pane, ne,“ odpověděla jsem pevnějším hlasem.

Zarazil se a řekl:

„Dítě, vzpamatujte se a poslouvejte, co říkám.“

„Vaše milosti,“ řekla jsem, „ptáte se mne, zda slibuji Bohu čistotu, chudobu a poslušnost; rozuměla jsem vám dobře a odpovídám, že ne...“

Pak jsem se obrátila k obecenstvu, které hlasitě zašumělo; dala jsem najevo, že chci mluvit; šum ustal a já řekla:

„Přátelé, a zvláště vy, otče a matko, jste svědky...“

Při těch slovech jedna jeptiška zatáhla před mříží záclonu a já viděla, že mluvit dál je zbytečné.

Analýza uměleckého textu

- **zasazení výňatku do kontextu díla**

Úryvek je v úvodní části knihy, když Zuzana popisuje, jak byla donucena ke slibu.

Příběh sepsal Diderot podle skutečného příběhu jeptišky Margarity Delamarrové, který hýbal celou Francií. Diderot a několik jeho přátel vymysleli lest na svého známého markýze de Croismare, posílali mu smyšlené dopisy od této jeptišky. Na základě této hry poté sepsal Diderot tento román.

Hlavní hrdinkou je asi dvacetiletá Zuzana Simoninová, která píše dopisy jistému markýzi de Croismare a žádá ho o pomoc. V dopisech mu vypráví, co všechno dosud zažila.

Zuzana vyrůstala se dvěma sestrami, ale odmalička cítila, že jí má matka nejméně ráda. Matka jí prozradila, že není dcerou svého otce, a proto jí nepřísluší dědictví. Rodina usoudila, že pro Zuzanu bude nejlepší, když vstoupí ve svých sedmnácti letech do kláštera.

Zuzana vstoupila do kláštera Panny Marie jako novicka a dva roky se připravuje na složení slibu. I když Zuzana výborně zpívá a je vzornou studentkou, v klášteře se jí nelíbí. Cítí, že nechce být jeptiškou. Rodiče i sestry ji přemlouvají, ale ona nepovolí a v den, kdy má složit slib, odmítne přísahat před všemi lidmi. Rodiče si ji nyní musí vzít domů, ale brzy Zuzanu přemluví a ona odchází do kláštera Longchamp, kde slib složí a stává se řeholnicí.

V Longchamp se Zuzaně líbí víc než v minulém klášteře, a to hlavně kvůli matce představené de Moni, která zná její osud a snaží se jí klášterní život zpříjemnit. Brzy však umírá a nová představená Kristýna Zuzanu nesnáší. Trápí ji nedostatkem jídla, spánku, bičováním, nesmí vstoupit do modlitebny a podobně. Zuzana už neví jak dál, a tak tajně napíše dopis advokátovi Manourimu, aby jí pomohl se zrušením slibu. Díky hodnému advokátovi docílí alespoň přeložení do jiného kláštera.

Novým místem pobytu je klášter Arpajon. Místní matka představená si Zuzanu velice oblíbí, ale brzy se ukazuje, že má lesbické sklony a její láska k Zuzaně je přehnaná. Zuzana dlouho nechápe, o co běží, nechává se i hladit. Její zdejší zpovědník ji varuje, aby se od matky představené nenechala dotýkat, a nakonec Zuzaně dopomůže k útěku z kláštera.

Zuzana si však při útěku poranila záda a ačkoli by se jí nyní žilo lépe, měla se stát pomocnicí v domácnosti, umírá opuštěná.

- **téma a motiv**

téma: složení řeholního slibu

motivy: oběť, oltář, otec, matka, Bůh, obecensvo

- **časoprostor**

prostor: Francie

čas: 18. století

- **kompoziční výstavba**

Děj je vyprávěn chronologicky, zachycuje Zuzanino mládí a další její osud až do smrti.

- **literární forma, druh a žánr**

próza, epika, román ve formě dopisů, někdy se uvádí slovo psychologický (někdy se hovoří o prvním moderním psychologickém románu)

- **vypravěč**

Ich-forma, vypravěčem je jeptiška Zuzana

- **postava**

Zuzana Simoninová – hezká, talentovaná na hudbu, odhodlaná se vzepřít, inteligentní, zvyklá poslouchat, velmi zbožná, její povaha se mění, zpočátku je poslušná, později nabývá sebevědomí a vzepře se

kněz – šokovaný, že Zuzana nechce složit slib

Zuzanina matka – tvrdá, přísná, nesmlouvavá, kdysi byla nevěrná svému muži

představená Kristýna – krutá, zasedlá na Zuzanu

advokát Manouri – obětavý, snaží se ze všech sil, aby Zuzaně pomohl

- **vyprávěcí způsoby**

přímá řeč: Marie Zuzano Simoninová, slibujete, že budete mluvit pravdu?“, „Slibuji.“

nepřímá řeč: Odpověděla jsem „ne“

- **typy promluv**

dialog Zuzany a kněze

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

Dítě, vzpamatujte se

hypokoristikon

rozuměla jsem vám dobře a odpovídám, že ne...nedořečenost

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

mladá umírající oběť

epiteton

ze všech stran se ozývaly vzdechy a vzlyky

personifikace

pevnějším hlasem

metonymie

Literárněhistorický kontext

- **kontext autorovy tvorby**

18. století

Denis Diderot (1713–1784)

- Francouz, osvícenský spisovatel (prozaik, dramatik) a filozof (materialista)
- teoretik umění, výtvarný kritik, redaktor
- zájem o mnoho oborů: estetika, teologie, matematika, fyzika
- pocházel z katolické rodiny (X symbolem proticírkevního odporu)
- otec byl nožař
- sestra se stala jeptiškou, bratr farním úředníkem
- měl se stát knězem, chodil do jezuitské školy
- zastánce deismu – učení, které uznává Boha jako tvůrce světa, který již do jeho chodu nezasahuje
- r. 1734 uprchl do Paříže a snažil se prosadit jako spisovatel
- dlouho živořil, psaní ho neuživilo – živil se jako soukromý učitel, psal kázání pro misionáře, překládal
- r. 1742 se oženil s pradlenou, jeho otec byl proti
- s manželkou měl syna, zplodil nemanželského syna
- r. 1749 uvězněn za *Listy slepým*
- vedoucí skupiny tzv. encyklopedistů, práce na knize trvaly přes 20 let (*Encyklopedie aneb Racionální slovník věd, umění a řemesel* – cílem bylo shrnout všechno dosavadní vědění. Vyšlo 28 svazků, 1751-1772, několikrát zakázána pro odpor církve, přes 200 autorů.)
- i po úspěchu *Encyklopedie* žil v chudobě
- aby měl na věno pro svoji dceru, chtěl prodat svoji knihovnu. Tu odkoupila ruská carevna Kateřina II. Diderot ji potom navštívil v Petrohradě, kde žil několik let.
- zemřel na rozedmu plic v Paříži
- uznání získal až po smrti

Filozofické myšlenky – vydány anonymně

List o slepých pro potřebu těch, kdož vidí – satira společnosti

několik divadelních her – *Nemanželský syn, Otec rodiny*

Synovec Rameauův, Jakub fatalista – moralizující příběhy

Encyklopedie – napsal kolem 1000 hesel, často na ožehavá témata (duše, svoboda, hřích)

- **literární / obecně kulturní kontext**

- představitel osvícenství přelomu 17. a 18. století
- osvícenství: myšlenkový proud, nejvíce se projevilo ve 2. pol. 18. stol. ve Francii
- důvěra ve vlastní rozum, odmítání víry (víra nahrazena racionalitou),
- fantazie, předsudků, naopak uznávání vědy a techniky
- osvícenci zkoumali, proč se člověk, rozumná bytost, chová v některých případech nerozumně
- doba optimismu, víra, že rozumem lze vysvětlit všechny problémy
- stoupenci prosazovali svobodu vědeckého bádání
- typický hrdina = Robinson: díky rozumu dokázal přežít v těžkých podmínkách
- hodně autorů z tohoto období nebylo žádného náboženského vyznání
- nejvýraznější počin osvícenců: *Encyklopedie* (28 svazků)

Francois Voltaire (1694–1778)

- Francouz, dramatik, historik, básník, autor filozofických spisů
- výborný prospěch, stal se tajemníkem francouzského velvyslanectví v Haagu (Nizozemí)
- odeslán zpět do Paříže, kde psal útočné spisy – rok vězněn v Bastile
- okouzlen náboženskou svobodomyšlností Anglie – učil se anglicky, seznámil se s anglickými filozofy (Hume)

- přezdívka „létající filozof“ – neustálé změny pobytu
- odpůrce absolutismu
- román *Candide neboli Optimismus*

J. J. Rousseau (1712–1778)

- Francouz, filozof, preromantický spisovatel, hudebník
- švýcarského původu
- tajemníkem v Benátkách, zde žil se švadlenou – spolu měli 5 dětí, všechny odložil do sirotčince
- do Encyklopedie psal hesla o hudbě a politické ekonomii
- *Rozprava o vědách a umění* – pokrok je synonymum pro zkaženost, tímto spisem se proslavil
- *Julie aneb Nová Heloisa* – inspirován jeho láskou, jíž se vyznával v dopisech
- *Emil aneb O výchově* – pedagogické dílo kritizující náboženství, R. prchá z Paříže

Daniel Defoe (1660–1731)

- Angličan, představitel klasicismu a osvícenství, spisovatel a novinář
- vlastním jménem Daniel Foe, syn obchodníka
- nebyl hrdý na svůj prostý původ, což později vyřešil tím, že před příjmením přidal „De“
- za své první dílo *The Shortest Way with the Dissenters* byl uvězněn na 5 měsíců
- vydavatel časopisu *The Review*
- politicky činný, pokoušel se sjednotit parlamenty Anglie a Skotska
- roku 1719, ve svých téměř 60 letech, vydává svůj román *Robinson Crusoe*
- často vystupuje pod různými pseudonymy
- protestant

Jonathan Swift (1667–1745)

- Angličan, básník, anglikánský kněz
- tajemník politika Williama Templea – získal rozhled, poznal řadu osobností
- děkan katedrály sv. Patrika v Dublinu
- *Gulliverovy cesty* – fantastický cestopis, lodní lékař Lemuel Gulliver vypráví, co zažil u liliputů, obrů apod. – satira anglické společnosti

Další údaje o knize:

- **dominantní slohový postup:**

vyprávěcí

- **vysvětlení názvu díla:**

Jeptiška – hlavní hrdinka Zuzana byla přinucena vstoupit do kláštera a stát se jeptiškou

- **posouzení aktuálnosti díla:**

Román není aktuální, v dnešní církvi nenalezneme podobné praktiky.

- **pravděpodobný adresát:**

Tehdy to byla francouzská společnost, která si měla uvědomit své chyby. Dnes čtenář, který může poznat tehdejší poměry.

- **určení smyslu díla:**

Účelem knihy bylo kritizovat církevní morálku tehdejší Francie. Ženské kláštery byly tehdy opravdu spíše jakýmsi vězením, odkladištěm žen.

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:**

Román vyšel až po Diderotově smrti, nevyhovoval cenzuře.

- **tematicky podobné dílo:**

Daniel Defoe – *Robinson Crusoe*: Robinson byl také „sám na světě“, nucený postarat se sám o sebe

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramatisací:**

Francouzský film z roku 1966 je hodnocen kladně, odpovídá předloze.